

strokovno delo
prejeto: 1998-11-12

UDK: 373.2/.3:372.881.116.3(450.34 Špeter Slov.)

DVOJEZIČNO ŠOLSKO SREDIŠČE V ŠPETRU SLOVENOVEM

Živa GRUDEN

Zavod za slovensko izobraževanje, IT-33043, San Pietro al Natisone/Špeter Slovenov, Via Azzida 9

IZVLEČEK

Na območju Beneške Slovenije, kjer je bila vse od začetkov javnega šolstva slovenščina izločena iz izobraževanja, je prišlo v začetku 70. let pod vplivom sočasnih evropskih tokov do oblik organiziranih dejavnosti, ki so kazale na obujanje slovenske zavesti pri širših plasteh prebivalstva in na željo, da se slovenski jezik in kultura prenašata na mlajše generacije. Poleg drugih pobud, namenjenih šoloobveznim otrokom, je prišlo tudi do zamisli o ustanovitvi šole, v kateri naj bi se udeležilo slovensko izobraževanje. Tako je septembra 1986 na osnovi raziskav Slovenskega raziskovalnega inštituta iz Trsta v Špetru Slovenovem najprej steklo delo dvojezičnega vrtca, ob vstopu teh generacij v šolo pa še dvojezična osnovna šola. Obstoj šolskega središča pomeni spodbudo za večjo prisotnost slovenščine v družinah, kar gre verjetno ocenjevati kot najpomembnejši uspeh te dejavnosti.

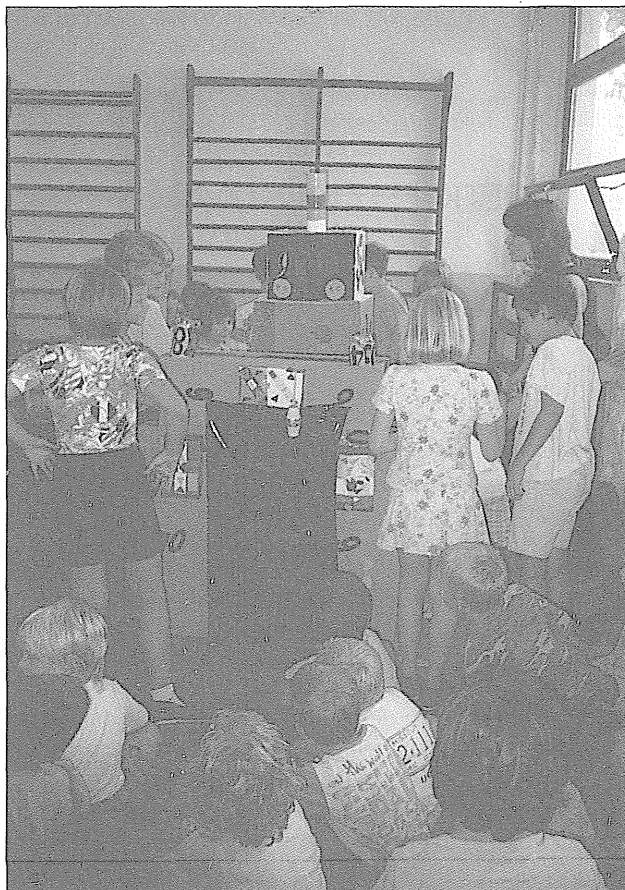
Ključne besede: uvajanje slovenščine, dvojezičnost, šole, Beneška Slovenija

IL CENTRO SCOLASTICO BILINGUE DI SAN PIETRO AL NATISONE

SINTESI

Nel territorio della Slavia veneta, dove la lingua slovena era esclusa dall'insegnamento sin dagli inizi della scuola pubblica, nei primi anni Settanta, sotto l'influenza dei moderni trend europei, si arrivò a forme d'attività organizzate, che indicavano un risveglio della coscienza slovena presso larghi strati di popolazione ed il desiderio che la lingua e la cultura slovena fossero tramandate alle giovani generazioni. Accanto ad altre iniziative, rivolte ai bambini della scuola dell'obbligo, si giunse anche all'idea di fondare una scuola in cui si realizzasse l'istruzione slovena. Così, nel settembre del 1986, sulla base di alcune ricerche effettuate dall'Istituto di ricerca sloveno di Trieste, a San Pietro al Natisone iniziò ad operare un asilo bilingue, e con l'entrata a scuola di quelle prime generazioni, anche una scuola elementare bilingue. L'esistenza del centro scolastico rappresenta un incentivo per una maggiore presenza della lingua slovena in seno alle famiglie, il che va considerato come il maggiore successo di quest'attività.

Parole chiave: introduzione dello sloveno, bilinguismo, scuole, Slavia veneta

Sl. 1: Sprejem novih učencev: prvošolčki opazujejo, kako večji učenci pripravljajo časovni stroj, ki jih bo popeljal iz vrtca v šolo (arhiv Zavoda za slovensko izobraževanje).

Fig. 1: Reception for the new schoolkids: the first-year children watching some older pupils making a time machine, which will take them from the kindergarten to the school (Archives of the Slovene Education Institute).

Osnovna značilnost dvojezičnega šolskega središča v Špetru je, da je ta šolska struktura zrasla iz okolja in da skuša z okoljem tudi živeti.

Na območju Benečije, kjer je bila vse od začetkov javnega šolstva slovenščina izločena iz izobraževanja in kjer je šolska struktura že močno posegla v komunikacijske navade družin in sprožila proces zamenjave jezika, je prišlo v začetku 70. let pod vplivom sočasnih evropskih tokov do oblik organiziranih dejavnosti, ki so kazale na obujanje slovenske zavesti pri širših plasteh prebivalstva in na željo, da se slovenski jezik in kultura prenašata na mlajše generacije. Zaživele so tako prve pobude, namenjene šoloobveznim otrokom: popoldanske dejavnosti s prvimi tečaji slovenskega jezika, letovanja, katerih težišče je bilo v spoznavanju okolja in s tem tudi jezika v njegovih različnih pojavnostih, natečaj

za spise v slovenskem narečju "Moja vas" - pobude, ki se v sicer mestoma spremenjenih oblikah razvijajo še danes.

Zamisel o ustanovitvi šole, v kateri naj bi se udejano slovensko izobraževanje, je izšla iz teh izkušenj, pozitiven odziv, na katerega so le-te naletele, pa je nakazoval tudi možnost, da se potrebe in pričakovanja okolja vsaj delno lahko tudi prehitijo z nekoliko drznejšo ponudbo. Izdelati - ne pa morda kar od drugod posneti - je bilo treba model, ki bi bil za okolje sprejemljiv in ki bi obenem lahko zavrl procese jezikovne asimilacije ter celo sprožil procese deasimilacije. Pri tem je bila povsem jasna nujnost razvijanja celotnega jezikovnega diasistema in slovenskega knjižnega jezika še posebej, saj je prav odsotnost višjih vrst jezika glavni razlog za občutek jezikovne manjvrednosti, ki vodi v opuščanje jezika. Opažanja, da je prav razširjenje italijanskih vrtcev bilo na tem območju eden odločilnih faktorjev v pospeševanju asimilacijskih procesov, so narokovala spoznanje, da je treba začeti na stopnji predšolske vzgoje in pri tem zajeti in usmerjati otrokovo dejavnost v celoti in ne le del njegovega prostega časa.

Za dvojezični vrtec in osnovno šolo smo se odločili po večletni razpravi in vzorčni raziskavi med družinami z majhnimi otroki, ki jo je opravil Slovenski raziskovalni inštitut. Predvidevali smo namreč - in raziskava je to potrdila - da bi po več kot stoletnem samo italijanskem šolstvu okolje lažje sprejelo dvojezično šolo, saj bi se ta pokazala kot dopolnitev in obogatitev izobraževalne ponudbe in ne kot alternativa obstoječemu šolskemu sistemu.

Več skrbi je bilo posvečene samemu modelu vrtca in šole, ki je bil izdelan na osnovi naslednjih predpostavk:

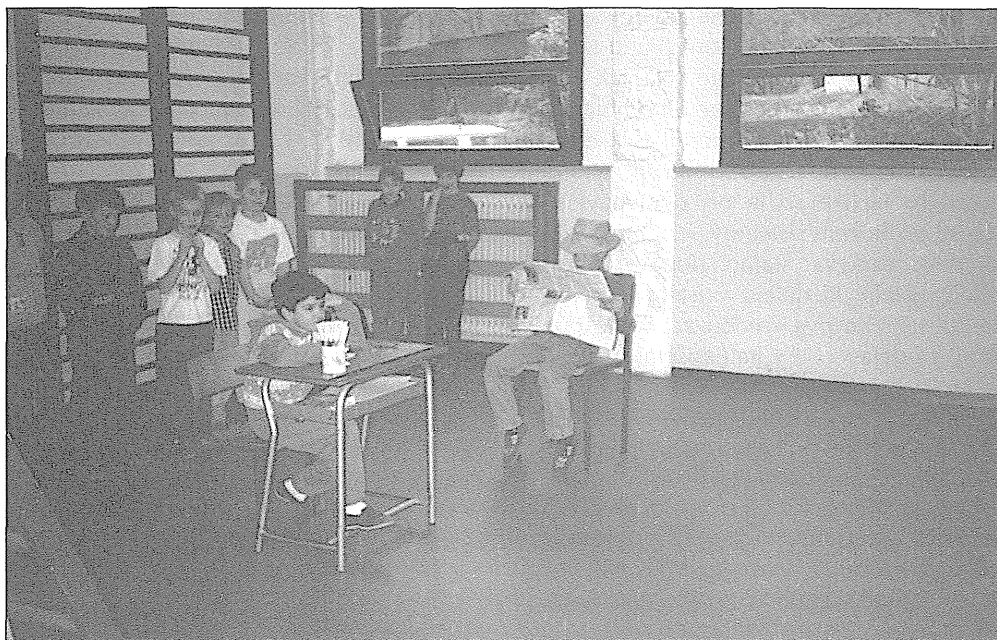
1. komunikacijsko in torej tudi pedagoško najustreznejše je, da se do otroka ena in ista oseba obrača vedno v istem jeziku, le tako je izbira jezika dovolj motivirana; ta motivacija pa je toliko pomembnejša v okolju, ki samo ne daje dovolj spodbud za rabo slovenskega jezika (otrok namreč kaj hitro spozna, da z italijanščino shaja v vseh položajih, s slovenščino pa samo v nekaterih);

2. osvajanje jezika najbolj naravno poteka skozi osvajanje predmetnosti in pojmov, zato je nujno, da je slovenščina nosilec teh procesov, šolsko povedano: slovenščina mora biti učni jezik in ne le predmet;

3. upoštevati je treba jezikovne in komunikacijske modele, ki so v okolju prevladujoči, in jih polagoma preraščati; v tem smislu se v pedagoško delo vključuje tudi narečje, vendar samo v položajih, ki so mu lastni;

4. učne vsebine se ne smejo mehanično ponavljati v obeh jezikih, temveč se morajo dopolnjevati in skupno težiti k osvajanju načrtovanih smotrov.

Praktično je najprej - septembra 1986 - steklo delo vrtca, sploščka z eno samo, starostno mešano skupino, pozneje, s porastom otrok, pa v dveh oziroma treh skupinah. Dejavnosti vodita v vsaki skupini dve vzgojite-

Sl. 2: Improvizirana dramatizacija učencev 5. razreda v šolski telovadnici (arhiv Zavoda za slovensko izobraževanje).

Fig. 2: Improvised dramatisation by the fifth-year kids in the school gym (Archives of the Slovene Education Institute).

Ijici, ena v slovenščini, druga v italijanščini. Pri vodenih dejavnostih se uporabljata oba knjižna jezika, pri prostih in praktičnih opravilih pa tudi narečje. "Italijanska" vzgojiteljica, ki prav tako posega k slovenskemu narečju, obnavlja model okolja, torej diglosijo slovensko narečje/italijanski knjižni jezik, "slovenska" pa uresničuje normalen slovenski diasistem in torej diglosijo prerašča. Oba jezika sta v dejavnostih prisotna vsak dan, tedensko pa se izmenjujeta v "vodilni" vlogi uvajanja novih pojmov in vsebin. Sorazmerno dolg čas soprisotnosti obeh vzgojiteljic omogoča otrokom relativno svobodo pri izbiri jezika, ki jim torej ni vsiljen, ter seveda boljšo organizacijo dejavnosti s prilagajanjem potrebam posameznih otrok. Vsebine se skozi vse šolsko leto opirajo na eno samo, primerno izbrano vodilno temo, ki navdihuje izdelavo posameznih projektov in vključuje vsa področja otrokove dejavnosti, in so za oba jezika iste, razvijajo pa se v različne smeri in z različnimi prijemi.

Pomembno vlogo v jezikovni vzgoji ima tudi pomozno šolsko osebje, ki govori z otroki pretežno v slovenskem narečju, kar je toliko bolj pomembno, ker se otroci do teh oseb obračajo prav tedaj, ko gre za zadostitev njihovih osnovnih potreb. Po drugi strani pa se paleta jezikovnih vzorov širi tudi s posebej organiziranimi dejavnostmi, ki jih vodijo zunanji sodelavci, ter z vključevanjem družin, predvsem starih staršev. Že vrsto let so slednji vključeni v dejavnost vrtca kot informatorji in pripovedovalci - ali neposredno z obiskom v vrtcu ali po-

sredno, ko jih vnuk posname na magnetofon in nato posnetek posreduje sovrstnikom in vzgojiteljicam. To gradivo - zgodbe, pesmi, opise kmečkega dela, recepte za domače jedi - potem v vrtcu primerno obdelajo, vzgojiteljice ga prepisejo, skupaj ga poslušajo, ilustrirajo, zgodbe dramatizirajo, pesmi zapojejo, igre preigrajo itd., na koncu pa dobi tudi otipljivo obliko albuma ali druge vrste razmnoženine, v kateri vsak otrok najde kaj svojega. Na ta način vzgojiteljice razpolagajo s pristnim izhodiščnim gradivom za razvijanje dejavnosti, družine otrok pa so neposredno vključene v vzgojno dejavnost vrtca in s tem tudi močnejše motivirane.

Po treh letih obiskovanja vrtca tisti otroci, ki imajo vsaj nekaj vzpodbude tudi doma, obvladajo osnovno, preprosto, vsakdanjo slovensko komunikacijo, tisti, ki so prišli v vrtec brez vsakršnega predznanja, pa kažejo vsaj razumevanje prav tako preprostih vsebin.

To pasivno znanje pa se navadno kaj hitro aktivira ob vstopu v osnovno šolo, ki v bistvu obnavlja model vrtca, vendar z nekaterimi spremembami. Istočasne prisotnosti dveh učiteljev ni več, če izvzamemo opoldanski odmor za kosilo, tako da je pouk dva dni zjutraj v slovenščini, popoldan v italijanščini, naslednja dva dneva pa obratno. Ostaja pa povezava ena oseba - en jezik, kar pomeni, da npr. matematiko uči v istem razredu dva učitelja, eden v slovenščini, drugi v italijanščini.

Načelno je pouk vseh predmetov v obeh jezikih, do delnih odstopov prihaja pri telesni in glasbeni vzgoji,

verouku in pouku tujega jezika. Učne vsebine se pri pouku v enem ali drugem jeziku ne ponavljajo, temveč dopolnjujejo v okviru iste učne enote. Na tak način dobijo učenci osnovne pojme z ustrezno terminologijo v obeh jezikih, ne da bi zaradi tega morali dvakrat poslušati isto snov. Pri jezikovni vzgoji so splošni učni cilji isti pri obeh jezikih, razlike so le pri obravnavi specifičnih značilnosti jezikovnih sistemov.

Tak način dela zahteva stalno dogovarjanje in usklajevanje med učitelji, ki delajo v istem razredu: v prvem razredu sta učitelja dva - eden za dejavnosti v slovenščini, drugi za dejavnosti v italijanščini, v naslednjih razredih pa so predmeti v okviru istega učnega jezika porazdeljeni na dva učitelja in se torej v vsakem razredu zvrstijo štirje učitelji, poleg veroučitelja in (od 3. razreda dalje) učitelja tujega jezika.

Model ena oseba-en jezik dovolj uspešno preprečuje jezikovne zmešnjave, kar opazimo zlasti pri opismenjevanju, ki poteka istočasno v obeh jezikih, dvojezični pouk pa vsekakor pospešuje sposobnost učencev, da v enem jeziku pridobljeno znanje prenašajo tudi v drug jezik.

Dosedanje izkušnje kažejo, da učenci normalno napredujejo v znanju in uspešno nadaljujejo šolanje, skoraj vsi na državnih nižji srednji šoli v Špetru. Njihovo

znanje slovenščine sicer vsekakor zaostaja za znanjem tistih otrok, ki obiskujejo slovensko šolo in živijo v drugih okoljih, kar pa gre pripisati predvsem skromnim možnostim za rabo slovenščine v okolju.

Prav zato si Zavod za slovensko izobraževanje, ki šolo vodi, prizadeva tudi za razširitev teh možnosti, seveda v povezavi z drugimi organizacijami, ki razvijajo svoje delovanje na območju Benečije. In ne nazadnje že sam obstoj šolskega središča (in ugled, ki si ga je pridobilo) pomeni spodbudo za večjo prisotnost slovenščine v družinah, kar se kaže v dejstvu, da število otrok, ki prinašajo od doma znanje slovenskega narečja, narašča. Ta posredni učinek gre verjetno ocenjevati kot najpomembnejši uspeh naše dejavnosti. Po drugi strani pa ne gre zanemariti vpliva na državno šolsko strukturo, ki je v zadnjih letih pokazala večjo odprtost do domačega jezika in kulture, predvsem skozi interdisciplinarne projekte in alternativne dejavnosti.

Velika pomanjkljivost špeterske izkušnje pa je v tem, da se s petim razredom osnovne šole potek slovenskega izobraževanja zaključi oziroma se nadaljuje le v obliki neobveznih popoldanskih tečajev. Problem bo verjetno rešljiv le na zakonodajni ravni, z uvedbo možnosti pouka slovenščine oziroma dvojezičnih oddelkov na srednjih šolah.

BILINGUAL SCHOOL CENTRE AT ŠPETER SLOVENOV

Živa GRUDEN

Slovene Education Institute, IT-33043 San Pietro al Natisone/Špeter Slovenov, Via Azzida 9

SUMMARY

In the area of Venetian Slovenia, where Slovenian was eliminated from education right from the beginnings of public education, there was an appearance of organized activities under the influence of contemporary European streams in the beginning of 1970's, which pointed out to the rise of Slovenian awareness of wider layers of population and to a wish to transmit Slovenian language and culture onto younger generations. In addition to other initiatives intended for school-age children, an idea to establish a school for Slovenian education appeared. On the basis of researches made by Slovenian Research Institute from Trieste a bilingual kindergarten was established in Špeter Slovenov in September 1986 and later also a bilingual primary school. The existence of the school centre means encouragement for a greater presence of Slovenian in the families, which is probably evaluated as the most important success of this activity.

Key words: introduction of Slovenian, bilingualism, schools, Venetian Slovenia